

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

*Факультет № 6
Кафедра соціології та психології*

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

з навчальної дисципліни «Засади сучасної науково-дослідної та конструкторської діяльності в Україні»
обов'язкових компонент
освітньо-наукової програми третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти

081 Право

**Тема № 5. Науково-дослідна та дослідно-конструкторська діяльність:
сутність, види, суб'єкти, об'єкти.**

Харків 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2023 № 7

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Протокол від 25.08.2023 № 7

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол від 30.08.2023 № 7

Розглянуто на засіданні кафедри соціології та психології
(протокол від 15.08.2023 № 8)

Розробник: професор кафедри соціології та психології, доктор педагогічних наук, доцент Марченко О. Г.

Рецензенти:

1. Завідувач кафедри соціології та психології факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор психологічних наук, професор Євдокімова О. О.
2. Завідувач кафедри льотної експлуатації та безпеки польотів льотної академії Національного авіаційного університету, доктор технічних наук, професор Тимочко О. І.

План лекції

1. Класифікація наукових досліджень на фундаментальні та прикладні, їх реалізація в науково-дослідній та дослідно-конструкторській діяльності.
2. Правовий статус суб'єктів наукової (науково-технічної) діяльності.
3. Науково-дослідна та дослідно-конструкторська роботи як об'єкти науково-дослідної та дослідно-конструкторської діяльності.

Рекомендована література (основна, допоміжна), інформаційні ресурси в Інтернеті

Нормативно-правові акти:

1. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26.11.2015 р. № 848-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19>.
2. Про науково-технічну інформацію: Закон України від 25.06.93 № 3323-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3322-12#Text>.
3. Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки: Закон України від 11.07.2001 р. № 2623-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2623-14>.
4. Про освіту: Закон України від 05.07.2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
5. Про затвердження Порядку реєстрації та обліку відкритих науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт і дисертацій: Наказ Міністерства освіти і науки України від 27.10.2008 № 977. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0312-09#Text>.

Основна

1. Важинський С. Є., Щербак Т. І. Методика та організація наукових досліджень: навч. посіб. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. 260 с. (<https://pedagogy.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/03/vajinskii-posibnyk.pdf>).
2. Коробочка О. М. Методологія та організація наукових досліджень : конспект лекцій. Дніпродзержинськ : ДДТУ, 2015. 100 с. (<http://lib.istu.edu.ua/index.php?p=23&id=3740>).
3. Рябовол Л. Т. Система законодавства про наукову та науково-технічну діяльність. *Наукові записки. Серія: Право.* 2018. Вип. 5. С. 4-10. (https://www.cuspu.edu.ua/images/nauk_zapiski/pravo/5_2018/4-10.pdf).
4. Швець Ф. Д. Методологія та організація наукових досліджень: навч. посіб. Рівне: НУВГП, 2016. 151 с. (<http://ep3.nuwm.edu.ua/3946/>).

Допоміжна:

2. Христинченко Н. П. Суб'єкти наукової діяльності в Україні. *Наше право.* 2014. № 5. С. 50-53. (http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Nashp_2014_5_10).

Інформаційні ресурси

1. Національна бібліотека України ім. І. І. Вернадського www.nbuv.gov.ua.
3. Головний правовий портал України <http://www.ligazakon.ua/>

Текст лекції

Наукова діяльність - інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання нових знань та (або) пошук шляхів їх застосування, основними видами якої є фундаментальні та прикладні наукові дослідження.

1. Класифікація наукових досліджень на фундаментальні та прикладні та їх реалізація в науково-дослідній та дослідно-конструкторській діяльності.

Має місце підхід щодо поділу наук на фундаментальні (дослідницькі, теоретичні) та прикладні.

Фундаментальні наукові дослідження – наукова теоретична та (або) експериментальна діяльність, спрямована на здобуття нових знань про закономірності розвитку та взаємозв'язку природи, суспільства, людини.

Прикладні наукові дослідження – наукова і науково-технічна діяльність, спрямована на здобуття і використання знань для практичних цілей.

Ознаки наукового дослідження:

творчий характер – здобуття нових знань, установлення нових фактів;

самостійність – прагнення запропонувати власне розв'язання поставлених завдань;

наступність знань – послідовність зв'язку із попередніми дослідженнями у даній галузі, передбачення перспектив наступних досліджень;

новизна та унікальність – обов'язкові елементи новизни різного ступеня: від узагальнення і конкретизації вже відомого – до принципово оригінальних підходів, технологій;

зв'язок з іншими науками – розгалуження наукових галузей, утворення на їх перетині нових;

органічний зв'язок теорії і практики – як найсуттєвіша умова вірогідності науково-педагогічного дослідження.

У Законі України «Про наукову та науково-технічну діяльність» зазначено, що наукова (науково-технічна) робота - наукові дослідження та науково-технічні (експериментальні) розробки, проведені з метою одержання наукового, науково-технічного (прикладного) результату. Основними видами наукової (науково-технічної) роботи є науково-дослідні, дослідно-конструкторські, проектно-конструкторські, дослідно-технологічні, технологічні, пошукові та проектно-пошукові роботи, виготовлення дослідних зразків або партій науково-технічної продукції, а також інші роботи, пов'язані з доведенням нових наукових і науково-технічних знань до стадії практичного використання.

2. Правовий статус суб'єктів наукової (науково-технічної) діяльності

У кожному процесі наукового дослідження обов'язково потрібні такі елементи: суб'єкт, засоби та об'єкт. У загальному розумінні як суб'єкт науки можна визначити інститут науки як організацію людей, які пов'язані між собою певними відносинами, для виконання завдань у сфері наукової, науково-технічної, науково-педагогічної та науково-організаційної діяльності. Як одиничний елемент поняття «суб'єкт науки» можна представити вченого - особу, що проводить фундаментальні й прикладні наукові дослідження та отримує наукові та (або) науково-технічні результати.

Суб'єктів науки можна поділити на дві групи залежно від мети їх діяльності:

- суб'єкти, діяльність яких спрямована на виробництво нових наукових результатів: науково-дослідні інститути; ВНЗ III - IV рівнів акредитації; наукові підрозділи виробничих підприємств; наукові школи, товариства;
- суб'єкти, діяльність яких спрямована на контроль, оцінку і визнання отриманих наукових результатів (спеціалізовані вчені ради).

У Законі України «Про наукову та науково-технічну діяльність» зазначено, що суб'єктами наукової і науково-технічної діяльності є наукові працівники, науково-педагогічні працівники, аспіранти, ад'юнкти і докторанти, інші вчені, наукові установи, університети, академії, інститути, музеї, інші юридичні особи незалежно від форми власності, що мають відповідні наукові підрозділи, та громадські наукові організації.

Вчений є основним суб'єктом наукової і науково-технічної діяльності.

Вчений має **право**:

- 1) обирати види, напрями і засоби наукової і науково-технічної діяльності відповідно до своїх інтересів, творчих можливостей та загальнолюдських цінностей;
- 2) об'єднуватися з іншими вченими в громадські організації, постійні або тимчасові наукові колективи для провадження спільної наукової, науково-технічної та науково-педагогічної діяльності;
- 3) брати участь у конкурсах на проведення наукових досліджень, які фінансуються за рахунок коштів державного бюджету та інших джерел відповідно до законодавства України;
- 4) здобувати визнання авторства на наукові і науково-технічні результати своєї діяльності;
- 5) публікувати результати своїх досліджень або оприлюднювати їх в інший спосіб у порядку, встановленому законодавством України;
- 6) брати участь у конкурсах на заміщення вакантних посад наукових і науково-педагогічних працівників;
- 7) отримувати, передавати та поширювати відкриту науково-технічну інформацію;

8) отримувати належні стимулювання та мотивацію до наукової і науково-технічної діяльності, орієнтовані на об'єктивну оцінку реалізації конкретних завдань за кінцевим результатом;

9) здобувати державне і громадське визнання шляхом присвоєння йому наукових ступенів, вчених звань, премій, почесних звань за внесок у розвиток науки, технологій, впровадження наукових, науково-технічних результатів у виробництво та за підготовку наукових кадрів.

Вчений під час провадження наукової, науково-технічної, науково-організаційної та науково-педагогічної діяльності **зобов'язаний**:

1) не завдавати шкоди здоров'ю та життю людини, навколишньому природному середовищу;

2) додержуватися етичних норм наукового співтовариства, неухильно дотримуватися норм права інтелектуальної власності.

Науковий працівник провадить наукову (науково-технічну, науково-організаційну, науково-педагогічну) діяльність у наукових установах, закладах вищої освіти, наукових підрозділах установ, організацій, підприємств.

Перелік видів наукової (науково-технічної) роботи, а також методичної, експертної, консультаційної, організаційної роботи для наукових працівників наукової установи (закладу вищої освіти) визначається керівником відповідної установи (закладу).

Науковий працівник має **право**:

1) бути членом і брати участь у діяльності професійних спілок, громадських об'єднань і політичних партій;

2) прийняти вмотивоване рішення про відмову від участі в науковій (науково-технічній) діяльності, результати якої можуть порушити права самого наукового працівника або іншої людини, суспільства, завдати шкоди навколишньому природному середовищу або порушити етичні норми наукового співтовариства;

3) на матеріальну підтримку виконуваних досліджень за рахунок коштів державного бюджету та інших джерел фінансування відповідно до законодавства України;

4) на іменні та інші стипендії, а також премії, що встановлюються державою, юридичними та фізичними особами;

5) на об'єктивну оцінку своєї діяльності та отримання матеріальної винагороди відповідно до кваліфікації, наукових результатів, якості та складності виконуваної роботи, а також на одержання доходу чи іншої винагороди від реалізації наукового або науково-технічного (прикладного) результату своєї діяльності;

6) провадити науково-педагогічну діяльність, надавати консультативну допомогу, а також бути експертом відповідно до законодавства України;

7) працювати за сумісництвом, зокрема на керівних наукових та науково-педагогічних посадах, за умови забезпечення уникнення конфлікту інтересів;

8) провадити підприємницьку діяльність відповідно до законодавства України;

9) підвищувати свою кваліфікацію.

Науковий працівник **зобов'язаний**:

- 1) проводити наукові дослідження та (або) науково-технічні (експериментальні) розробки відповідно до укладених договорів (контрактів);
- 2) представляти результати наукової і науково-технічної діяльності шляхом наукових доповідей, публікацій тощо;
- 3) проходити в установленому порядку атестацію на відповідність займаній посаді;
- 4) постійно підвищувати свою кваліфікацію;
- 5) дотримуватися етичних норм наукового співтовариства.

3. Науково-дослідна та дослідно-конструкторська роботи як об'єкти науково-дослідної та дослідно-конструкторської діяльності.

Державний реєстр наукових об'єктів, що становлять національне надбання.

З метою збереження унікальних наукових об'єктів (колекцій, інформаційних фондів, дослідних установок та обладнання, а також заповідників і дендропарків, наукових полігонів тощо), які мають виняткове значення для вітчизняної та світової науки, створюється Державний реєстр наукових об'єктів, що становлять національне надбання.

Науковий об'єкт, що становить національне надбання, - це унікальний об'єкт, що не піддається відтворенню, втрата або руйнування якого матиме серйозні негативні наслідки для розвитку науки та суспільства.

До наукових об'єктів, що становлять національне надбання, можуть бути віднесені:

- 1) унікальні об'єкти музейних, архівних фондів, колекції, особливо цінні та рідкісні видання, інші пам'ятки історії та культури;
- 2) інформаційні фонди;
- 3) дослідні установки, обладнання, полігони;
- 4) природні та біосферні заповідники, національні природні парки, заказники, пам'ятки природи, ботанічні сади, дендрологічні парки, інші природні території та об'єкти, штучно створені об'єкти природно-заповідного фонду, що потребують підтримки, не передбаченої Законом України "Про природно-заповідний фонд України", або їх окремі частини, зокрема ботанічні, зоологічні, мікробіологічні та інші колекції;
- 5) інші унікальні наукові об'єкти.

Державний реєстр наукових об'єктів, що становлять національне надбання, веде центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері наукової і науково-технічної діяльності, у визначеному ним порядку.

Положення про порядок визначення наукових об'єктів, що становлять національне надбання, затверджується Кабінетом Міністрів України.

Рішення про надання науковому об'єкту статусу такого, що становить національне надбання, та про позбавлення його цього статусу приймає Кабінет Міністрів України за поданням центрального органу виконавчої влади, що

забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері наукової і науково-технічної діяльності.

Науковому об'єкту надається статус такого, що становить національне надбання, з дня його включення до Державного реєстру наукових об'єктів, що становлять національне надбання.

Фінансування заходів з утримання, збереження і розвитку наукових об'єктів, включених до Державного реєстру наукових об'єктів, що становлять національне надбання, здійснюється за рахунок коштів державного бюджету та інших джерел, не заборонених законодавством.

Наукові об'єкти, включені до Державного реєстру наукових об'єктів, що становлять національне надбання, не підлягають приватизації.

У разі реорганізації, ліквідації або приватизації установи, відповідальної за збереження наукового об'єкта, включеного до Державного реєстру наукових об'єктів, що становлять національне надбання, для забезпечення його належного функціонування Кабінет Міністрів України приймає рішення щодо подальшого збереження такого об'єкта.

Науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи (НДДКР) - сукупність робіт, спрямованих на отримання нових знань та їхнє практичне застосування при створенні нового виробу або технології.

НДДКР (в англійській мові використовується термін «**Research & Development**» (**R&D**)), який включає:

- науково-дослідні роботи (НДР) - роботи пошукового, теоретичного та експериментального характеру, що виконуються з метою визначення технічної можливості створення нової техніки в певні терміни. НДР поділяються на фундаментальні (одержання нових знань) і прикладні (застосування нових знань для розв'язання конкретних задач) дослідження;
- дослідно-конструкторські роботи (ДКР) і технологічні роботи (ТР) - комплекс робіт з розробки конструкторської та технологічної документації на дослідний зразок виробу, виготовлення та випробувань дослідного зразка виробу, які виконуються за технічним завданням.

Тож, наукова діяльність - це інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання і використання нових знань. Основними її формами є фундаментальні та прикладні наукові дослідження. Науково-технічна діяльність – інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання і використання нових знань в усіх галузях техніки і технологій. Її основними формами (видами) є науково-дослідні, дослідно-конструкторські, проектно-конструкторські, технологічні, пошукові та проектно-пошукові роботи, виготовлення дослідних зразків або партій з науково-технічної продукції, а також інші роботи, пов'язані з доведенням наукових і науково-технічних знань до стадії їх практичного використання.